

ІНСТИТУТ БАНКРУТСТВА: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ

С. Онисько, к. е. н., професор,

О. Агрес, к. е. н., ст. викладач

Львівський національний аграрний університет

© С. Онисько, О. Агрес, 2014

Онисько С., Агрес О. Інститут банкрутства: економічна сутність та оцінка функціонування

У процесі становлення ринкової економіки в Україні багато підприємств опинилося в кризовому стані. Причиною цього є вплив нестабільного навколишнього середовища та неадекватні дії самих суб'єктів господарювання, що, зрештою, й призводить до банкрутства. У статті розглянуто економічну сутність поняття банкрутства підприємств. Виявлено причини досить високої кількості збиткових суб'єктів господарювання, що функціонують в економіці України. Запропоновано показники, за допомогою яких можна відобразити інтенсивність і масштаб протікання процесів банкрутства. Здійснено оцінку інституту банкрутства в економіці України. Запропоновано напрями підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, ліквідність, інститут банкрутства, реструктуризація, ефективність.

Onys'ko S., Agres O. Institute of Bankruptcy: Economic Substance and Rating of Functioning

In the process of market economy in Ukraine many companies found themselves in crisis. This is due to the influence of unstable environment and inadequate behavior of most businesses, which ultimately also leads to bankruptcy. The article deals with the economic substance concept bankruptcy. The reasons for relatively high number of unprofitable businesses operating in Ukraine's economy are identified. The indexes by which you can display the intensity and scope of processes of bankruptcy is offered. The Institute of bankruptcy in Ukraine's economy are reviewed. The directions of improving the efficiency of the businesses entities are proposed.

Key words: bankruptcy, insolvency, liquidity, Institute of bankruptcy, restructuring, efficiency.

Онисько С.М., Агрес О.Г. Институт банкротства: экономическая сущность и оценка функционирования

В процессе становления рыночной экономики в Украине много предприятий оказалось в кризисной ситуации. Причиной этого являются влияние нестабильной окружающей среды и неадекватные действия самих субъектов хозяйствования, что в конечном итоге и приводит к банкротству. В статье рассмотрена экономическая сущность понятия банкротства предприятий. Выявлены причины достаточно большого количества убыточных субъектов хозяйствования, что функционируют в экономике Украины. Предложены показатели, с помощью которых можно отобразить интенсивность и масштаб протекания процессов банкротства. Дана оценка института банкротства в экономике Украины. Предложены направления повышения эффективности деятельности субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: банкротство, неплатоспособность, ликвидность, институт банкротства, реструктуризация, эффективность.

Постановка проблеми. Макроекономічна нестабільність і відсутність досвіду роботи зумовили виникнення і поглиблення кризових явищ у багатьох вітчизняних підприємствах, зокрема й в АПК. Тому гостро постала проблема банкрутства суб'єктів господарювання, а також виникла необхідність його регулювання на державному рівні. Саме інститут банкрутства виступає традиційним інструментом державного регулювання функціонування збиткових і фінансово неспроможних

підприємств. Слід звернути увагу на той факт, що банкрутство та ліквідація підприємств спричиняють не лише збитки для власників, постачальників, кредиторів, а й збільшення кількості безробітних, падіння рівня життя населення, зменшення податкових надходжень до бюджету. За таких обставин існує велика ймовірність виникнення макроекономічної нестабільності. Серед підприємств, справи про банкрутство яких перебувають на розгляді, значний відсоток становлять такі, вартість активів котрих набагато

вища за кредиторську заборгованість. А це означає, що за умови проведення санації чи реструктуризації ці підприємства можуть розрахуватися з боргами і продовжити діяльність.

Механізм банкрутства в Україні ще недо-сконалий і потребує глибокого й ретельного дослідження, передусім щодо оцінки ефективності забезпечення ним виведення неплатоспроможних суб'єктів господарювання зі стану кризи або їх ліквідації. Саме тому актуальними залишаються обґрунтування сутності банкрутства, проведення аналізу діяльності досліджуваного інституту, а також визначення напрямів підвищення ефективності діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем антикризового управління та банкрутства підприємств зробили такі закордонні та вітчизняні вчені, як Е. Альтман, В. Бівер, І. Ба-ланюк [8], В. Барінов, І. Бланк, А. Градов, Ф. Грязнова, М. Кизим, Т. Клебанова, Е. Ко-ротков, Л. Лігоненко, О. Пушкар, Л. Ситник, Д. Соколов [6], О. Терещенко, М. Титов, Л. Шавалюк [7] та ін. Незважаючи на досить широкий спектр наукових розробок з окресленої тематики, на сучасному етапі не всі аспекти цієї багатогранної і складної проблеми з'ясовано та обґрунтовано. Особливої уваги потребують вибір і аналіз показників, за допомогою яких можливо та доцільно аналізувати процеси банкрутства в економіці, що дає змогу сформулювати – рекомендації щодо удосконалення механізмів антикризового управління та фінансового оздоровлення підприємств.

Постановка завдання. Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

- уточнити економічну сутність поняття банкрутства підприємств;
- провести оцінку функціонування інс-титуту банкрутства в Україні;
- визначити напрями підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Найбільш несприятливою кризовою ситуацією на підприємстві є його банкрутство. За своєю суттю банкрутство є невід'ємною частиною

ринкової економіки, природним перебігом конкурентної боротьби, внаслідок якої слабкі підприємства вибувають з цього процесу, а держава отримує економічно міцних, конкурентоспроможних суб'єктів господарювання.

У практиці розвитку країн з ринковою економікою банкрутство виступає як механізм регулювання та саморегулювання економіки або передусім дотримання виконання зобов'язань [6, с. 41]. Із 1 січня 2000 року вступив у дію Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, згідно з яким банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури [4].

Як економічне явище банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане зі зниженням ефективності його діяльності. У 2013 році значно збільшилася кількість збиткових підприємств, що призвело до зростання офіційного та прихованого безробіття. Справдилися слова економіста Л. Шавалюка, що прозвучали у спецпроекті “Світ у 2013”: “2013 року найбільше постраждає середній бізнес, зорієнтований на внутрішній ринок і зосереджений здебільшого у торгівлі, операціях із нерухомим майном у сільському господарстві” [7]. Поєднання таких негативних чинників, як податковий та адміністративний тиск з об'єктивними економічними обставинами, змусило підприємців йти в тінь або масово припинити діяльність, заморожувати бізнес до кращих часів (рис. 1).

У 2011 році спостерігали значне зниження частки збиткових підприємств, а це свідчило про те, що стабілізаційні процеси охопили не лише великі промислові підприємства, а й об'єкти малого та середнього бізнесу. Проте уже з наступного року відбувається зростання цього показника. На 2013 рік припадає найбільша кількість збиткових підприємств – 42,2% від загальної кількості господарюючих суб'єктів. При цьому варто зазначити: збільшення частки збиткових підприємств простежується саме з 2008 року. Це пов'язано з початком і наслідками світової економічної кризи, що стало

причиною ослаблення віт-чизняної економіки.

Отже, можемо зазначити, що за останні чотирнадцять років частка збиткових господарюючих суб'єктів в економіці становила не менш третини. Така велика їх кількість знижує ефективність усієї економічної системи держави й, безумовно, гальмує процес загального економічного зростання. Це й підтверджує висновок про

те, що однією з найважливіших проблем в економіці України є низька ефективність функціонування значної кількості господарюючих суб'єктів, що у свою чергу спричинює їх низьку фінансову стійкість і неплатоспроможність, а отже, потребує удосконалення інституту банкрутства як інструмента антикризового управління і правового механізму регулювання відносин боржника й кредитора.

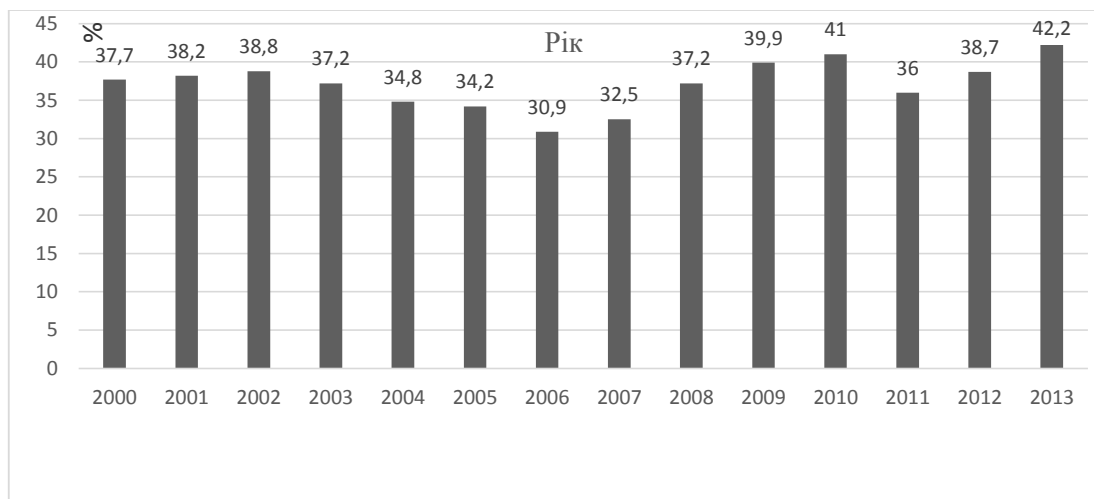

Рис. 1. Частка збиткових підприємств в економіці України.

Для оцінки ефективності функціонування інституту банкрутства в Україні проведемо аналіз динаміки кількісних показників, що характеризують пов'язані з ним процеси.

Інтенсивність і масштаб протікання процесів банкрутства в економіці України у 2010-2013 роках, на наш погляд, доцільно відобразити за допомогою таких показників (розраховано за даними [1; 3]):

- кількість справ із приводу банкрутства, розглянутих господарськими судами України (рис. 2);
- кількість справ про банкрутство на 1000 збиткових підприємств (рис. 3).

У 2013 році кількість розглянутих господарськими судами справ про банкрутство склала понад 15,8 тис. (див. рис. 2). Це свідчить про те, що інтенсивність процесів банкрутства мала стійку тенденцію до підвищення. З одного боку, це відповідає світовим тенденціям (так, наприклад, у США банкрутами стають щорічно 3-5% компаній).

Однак на етапі трансформації економіки України подібні зміни підкреслюють зростання кількості господарюючих суб'єктів, неспроможних функціонувати в сучасних умовах господарювання.

Слід зазначити, що у 2010 та 2012 роках спостерігається зменшення кількості справ про банкрутство, що не є наслідком позитивних змін, а, навпаки, пов'язане з розвитком кризових явищ в економіці. Зокрема основною причиною скорочення банкрутства є нестача вільних коштів в обігу підприємства, у зв'язку з чим кредитори охочіше йдуть на реструктуризацію заборгованості, побоюючись, що процедура банкрутства привабить інших кредиторів. Другою причиною цієї тенденції можна вважати підвищення свідомості боржника. Боржники усвідомлюють всю небезпеку банкрутства під час кризи і тому йдуть на зниження кількості фіктивних банкрутств, основною метою яких був перерозподіл форми власності або прагнення ухилитися від сплати податків чи кредитів.

Як бачимо на рис. 3, протягом 2010-2013 років кількість розглянутих справ на 1000 збиткових підприємств постійно зростає і у 2013 році становить 34,7 одиниці.

Аналіз якісних характеристик механізму банкрутства в Україні, представлених у рейтингу Світового банку "Doing Business 2014" [8], показує, що Україна у розділі "Припинення діяльності" посідає 140 місце з-поміж 181 держави, при цьому за останні два

роки її рейтинг за вказаним показником зріс на 16 пунктів. Процедура банкрутства в Україні в середньому триває 2,9 року, що на 1,2 більше, ніж у країн – членів Євросоюзу. Крім того, в середньому вдається відшкодувати близько 9% вимог кредиторів, а в розвинутих європейських країнах середній показник становить 67%, у державах Східної Європи та Азії – 28%.

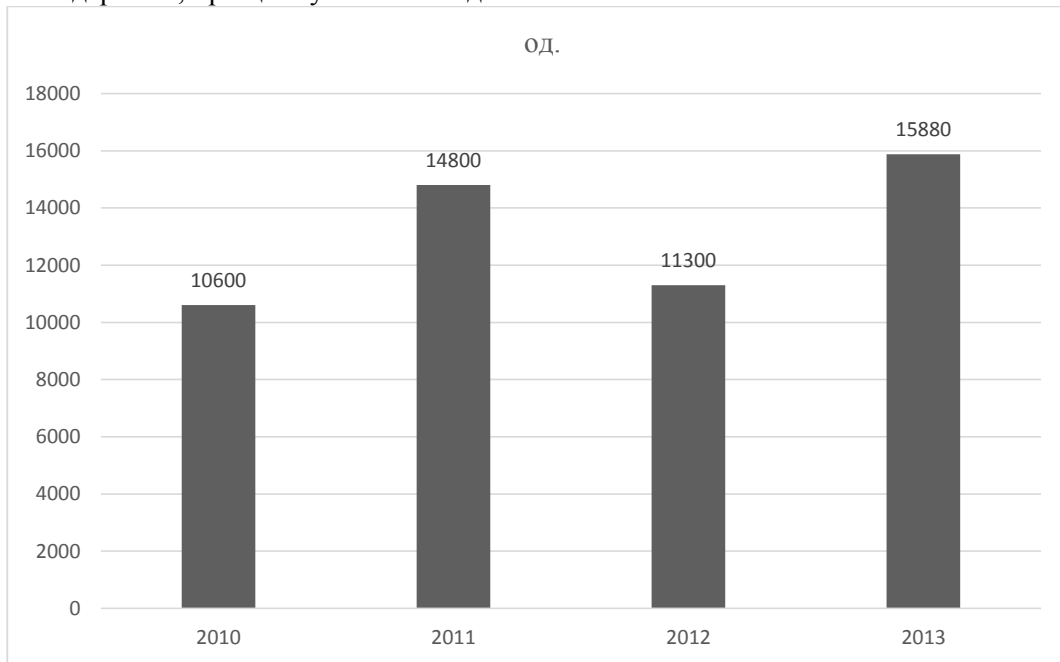

Рис. 2. Динаміка розгляду справ із приводу банкрутства підприємств, кількість справ.

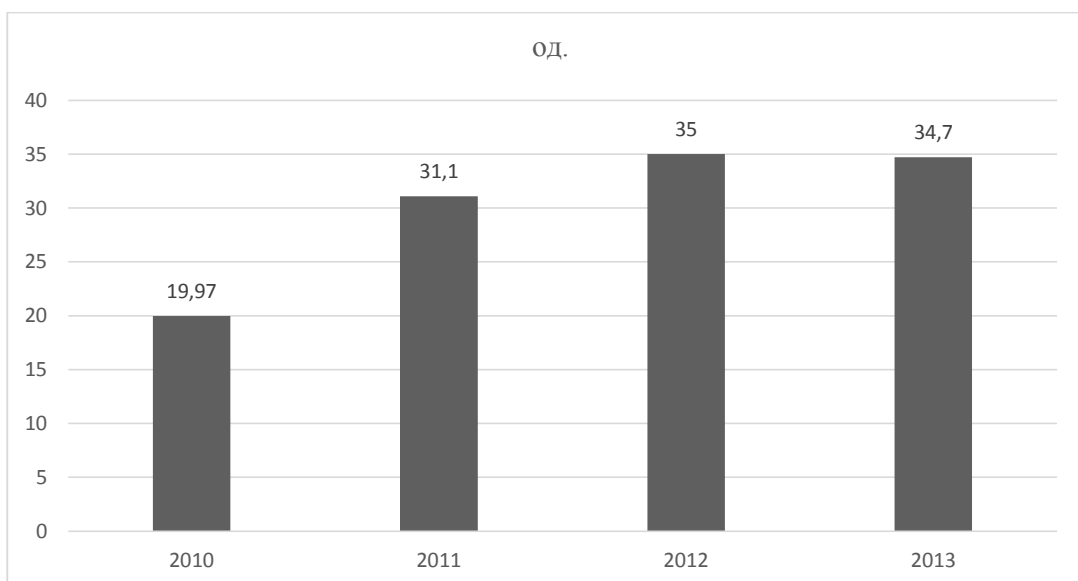

Рис. 3. Динаміка масштабів розгляду справ про банкрутство.

Зазвичай реалізація процедури банкрутства призводить до ліквідації компаній-боржників, а не до відновлення їх платоспроможності – менше 10% справ завершуються відновленням (в інших державах цей показник у середньому складає 60-85%). В Україні 42% від загальної вартості бізнесу витрачається на процедури, пов'язані з банкрутством, європейські підприємства втрачають 8%, а бізнес Східної Європи та Азії – 13%. Такий причинно-наслідковий зв'язок показує, що ефективність механізму банкрутства в Україні порівняно з іншими країнами є дуже низькою.

Одним із важливих чинників, за допомогою якого можна зменшити кількість підприємств-банкрутів, є дотримання належного ви-конання своїх завдань службою контролінгу. Контролінг – це система підтримки опера-тивних і стратегічних управлінських рішень, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємства, яка ґрунтується на інформаційній базі бухгалтерського обліку та інших даних, у тому числі зовнішніх; використовує методи економічного аналізу, математичного програмування, моделювання тощо [2, с. 72].

Потребують удосконалення заходи щодо застосування механізму попередження банкрутства. Для цього варто більше уваги приділити прогнозуванню та діагностиці стану підприємств, проводити постійний моніторинг їх фінансово-економічної діяльності з метою раннього виявлення ознак неплатоспроможності. В умовах дефіциту власних фінансових ресурсів особливої уваги вимагають заходи, спрямовані на підвищення економічної ефективності, раціональності та економічності їх використання.

Слід зазначити, що у 2011 році в Україні вже було зроблено певні кроки, спрямовані

на удосконалення механізму банкрутства, а саме: покладено повноваження з формування та забезпечення реалізації державної політики з питань банкрутства на Міністерство юстиції (з 21 листопада 2011 р.), прийнято нову редакцію Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, яка має принципово поліпшити процедуру банкрутства. Такі заходи покликані забезпечити підвищення ефективності інституту банкрутства як правового та економічного інструменту оздоровлення функціонування підприємств України.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. У результаті проведеного дослідження можна дійти висновку, що законодавство України щодо відновлення платоспроможності та банкрутства підприємств демонструє вкрай низьку ефективність та результативність відповідно до цілої низки об'єктивних показників. Щоб процедура банкрутства в Україні відповідала досягненням світової практики в цій сфері, потрібно скоротити її тривалість і вартість, збільшити відсоток повернення ви- мог кредиторів, а також максимально забезпечити реальну спрямованість на відновлення платоспроможності суб'єктів підприємництва.

Аграрні підприємства України з метою ефективного господарювання та розвитку змушені будуть впроваджувати сучасні системи забезпечення ефективного управління. Найбільш ефективною серед таких систем є контролінг. Вкрай важливо удосконалити понятійний апарат інституту банкрутства, активізувати роботу щодо сприй-няття банкрутства не як фінансового краху, а невід'ємного інституту ринкової еконо-міки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. *Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.scourt.gov.ua.*
2. *Баланюк І. Контролінг як інтегрована система забезпечення ефективного управління аграрним підприємством / І. Баланюк, М. Смушак // Аграрна економіка. – 2011. – Т. 4, № 1-4. – С. 70-74.*
3. *Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.*

4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 30.06.99 № 784-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http / www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

5. Звіт про результати управління корпоративними правами держави в господарських товариствах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.spfu.gov.ua.

6. Соболев Д. В. Еволюція механізмів інституту банкрутства: світовий досвід для України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Соболев Дмитро Володимирович. – К., 2012. – С. 41-44.

7. Шавалюк Л. Кількість збиткових підприємств у 2013 році зростає [Електронний ресурс] / Л. Шавалюк. – Режим доступу : http://www.newsru.ua/finance/30dec2012/president_familia.html.

8. “Doing Business 2014”. A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/DocumentsAnnual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>.

